

ПРОПАГАНДАТА НА „КОЛО СРПСКИХ СЕСТАРА,, ВО ШТИП

Оливер Цацков

Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
oliver.cackov@ugd.edu.mk

Апстракт: По завршувањето на Првата светска војна и со влегувањето на Македонија во состав на Кралството на СХС од 1.12.1919 година, ново воспоставената српска власт во Македонија, веднаш го започна сложениот процес на повторно воспоставање на власт на овие простори (воена, административна, полициска) вклучувајќи го и процесот на асимилирање. Овој процес се одвивал на неколку нивоа. Образованието и црквата биле најекспонирани. Во трудот се зборува за Коло српских сестара, како невладина организација и нејзините активности во Штип.

Клучни зборови: *Пропаганда, Штип, Организација, Асимилиација.*

THE PROPAGANDA OF “KOLO SRPSKIH SESTARA” IN STIP

Oliver Cackov

Faculty of Educational Sciences
University “Goce Delcev” Stip - Macedonia

Abstract: After the end of the First World War and the accession of Macedonia to the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes on December 1, 1919, the newly established Serbian government in Macedonia, immediately began the complex process of re-establishing power in this area (military, administrative, police) including the assimilation process. This process took place on several levels. Education and the church were the most exposed. The paper talks about “Kolo srpskih sestara” as a non-governmental organization and its activities in Stip.

Key words: *Propaganda, Stip, organization, assimilation.*

Вовед

Со победата на Антаната кон крајот на септември 1918 година Македонскиот фронт престанал да постои. Бугарските војски и нивните германски сојузници биле прогонети од Вардарска и Егејска Македонија, а во нив повторно станале господари српските и грчките војски и англофранцуските сили. Првите денови по војната животот во Штип и во штипскиот регион и Вардарска Македонија,

воопшто, биле многу тешки и обременети со старите но и со нови пробелми. Македонија по вторпат била окупирана од српската војска. На 26 септември во Штип повторно влегла сојузничката војска, а потоа дошле и српските единици кој ја воспоставиле својата власт. Кај државниот апарат на Кралството СХС владеела огромна корупција и искористување на службената позиција за стекнување на личен профит. Јавната безбедност била исто така нарушена од постојаните грабежи и разбојништва. Населението било често тероризирано и од воено-полициски единици. Овие единици биле носители на самовластието и беззаконието бидејќи окрузите во кои дејствувале ги третираше како нивен приватен имот. Слободата на движење била ограничена освен од постоечките забрани и дозволи кои биле неопходни за преминување од една во друга околина и од самоволето на полициските власти кои крајно ја одоѓувале постапката за издавање на пасоши при што најчесто го одбивале барањето, без да имаат оправдани аргументи за одбивањето што во крајна линија се одразило и на трговијата и економскиот живот

Меѓу другите промени, можеби најкарактеристични се оние што се случиле во образованието по присојединувањето на Македонија кон Кралството на СХС. Ова особено важи за образованието во Штип и Штипско и целиот Брегалнички регион. Единствена причина за ова е целта на режимот да постигне еднародување на македонскиот човек и создавање психологија кај него дека тој е дел и припаѓа на српската држава, а негова татковина и историја е дел од српската.

Преземајќи ја власта во свои раце српската власт на територијата на Вардарска Македонија го прифатила и спровела стариот српски државен апарат. Исто така додека на територијата на потесна Србија биле воведени едни закони за територијата на Македонија била донесена Специјалната уредба.

Во есента 1918 година во Штип и Штипско од српската војска била повторно вратена Уредбата од 1913 година и веднаш стапила во сила. Уредбата им давала неограничена власт на полициските, воените и судските органи. За овој период проф. Апостолов вели: “Уредбата за Македонија се донесе без учество на преставници од Македонија со тоа флагрантно се кршеа правта на македонскиот народ во новата држава, оваа сликовито го искажува во Привременото народно преставништво народниот пратеник Антонио Тодоровиќ со овие зборови: “Оние кои беа во управата наместо да не примат како рамноправни браќа, тие не поставија во нерамноправна положба со донесување на Уредба без нас, а за вас. Тоа не болеше за скоро година време колку се применуваше оваа Уредба во Македонија, преку државните и полициски власти и беше доволно да се оттуѓи македонскиот народ и да го замрази ненародниот режим. Освен преку воено-политичкото организирање на власта, организирањето на образовниот процес и црквата како зналајни лостови во спроведувањето на денационализацијата, не помало значење во овој процес имале и хуманитарните организации. И, овие

организации скриени во превезот на хуманитарното дејствување и активност длабоко во себе го спроведувале „налогот,, за денационализација и асимилација. Но,кои биле тие друштва и на како функционираше.

Колото на српските сестри е женско културно-воспитно, патриотско, непартиско и хуманитарно друштво основано во 1903 година во Белград. Меѓу основачите на друштвото се истакнуваат Надежда Петровиќ, Делфа Иваниќ, Катарина Миловук, Драга Ѓожиќ, Анжелија Станчиќ, Бранислав Нучиќ и Иван Иваниќ. Самото друштво била независна во однос на државните и социјални институции,но со силна поддршка со добротворни прилози. Нивните активности имале патриотски, хуманитарен и културно-образовен тон. На патриотско ниво, членовите ја следеле националната српска програма и давале материјална и морална помош на српскиот народ, а истовремено ја поддржувале и југословенската идеја. Тие биле познати како борци за мир. Учествувале во Првата светска војна како волонтери самарјански медицински сестри.

Окружни организации на Кругот на српските сестри се основани во многу области каде што живеат Срби.

Свеста,, за неопходноста од организирање акција на територијата на Стара Србија и Македонија кулминираше по распадот на Илинденското востание. Дотогаш, српската национална борба во тие области беше сведена само на пропаганда преку училишта и конзули (Приштина, Скопје, Битола, Солун), а нивната работа беше делумно блокирана, по мајскиот пуч во Србија (1903)¹. Признавајќи ја немоќта на државата, политичката и интелектуалната елита одлучила да формира разни граѓански здруженија со цел да ја подигне свеста за националната припадност кај српското население. Идејата,, за основање на здружение на жени со цел зајакнување на националната свест поврзана со ослободувањето на „поробените браќа“, и оние на југ, под турска власт, и оние на север и запад, под австро-унгарско владеење и помошта на ранливите категории, без оглед на националната и верска припадност Надежда Петровиќ,дојде во средината на 1903 година за да разговара со Делфа Иваниќ, сопругата на тогашниот српски конзул во Скопје. Својата идеја Надежда ја претстави во куќата на нејзиниот татко Мита Петровиќ, каде што собра истакнати граѓани, претежно жени на јавни работници². Првата акција била „добротворен концерт во Националниот театар, со цел собирање помош за жртвите во Македонија. За таа пригода, Надежда сама ја организираше програмата, а украсот го изработил скулпторот Ѓорѓе Јовановиќ. Еден од донаторите бил и Кралот Петар Први, кој, според неговиот секретар, друштвото го помогнал со 1.000 динари во злато.

Обновувањето на работата на хуманитарното друштво „Коло на српски сестара ,, во Штип било извршено на 7 јули 1925 година.Велиме,обновување, а

¹ Савић, Ј (2009). Марјановић, Весна, ур. „Коло српских сестара – одговор елите на женско питање”. Гласник. Етнографски музеј, Београд. 73.

² Викторович,М (2011) О,колу српских сестара,Друштво Св.Стефан.15.Б

не формирање бидејќи ова друштво постоело од порано, иако не се знаело точно од кога, но до 7.6.1925 година не се евидентирани негови активности, поради што од оваа дата се смета дека почнало да функционира во Штип. Инаку, на обновата на Одборот присуствувале и членови на Главниот одбор од Белград, меѓу кои и потпретседателката г-ѓа Проданова, членот на Одборот г-ѓа Пешич и секретарката г-ца Тодорович. Заедно со нив била и Анѓа Јеремич, претставник на Скопскиот одбор на Коло на српските сестри. Во извештајот на Главниот Одбор прочитан на Годишното собрание на „Коло српских сестара,, се вели: “ На многу бројниот собир обновен е Одборот на „Коло српских сестара,, .Едногласно е избрана управата за претседател на Одборот е избрана штипјанката Марија Пуздерлиева(иќ), а за потпретседател Зора Ковачевиќ (сопруга на генералот Ковачевиќ) Одборот го сочинувале луѓе од градот. Сестрите од Штип со воодушевување ги поздравиле гостите од Белград и Скопје. Потпретседателот на Главниот Одбор го поздравил возобновувањето на истиот и зборува за задачите на Колото и обврските на неговите членови. Одборот во Штип се конституира и ги изложил активностите.“³

Разединувањето на многу прашања од програмските начела помеѓу членовите на друштвото, овозможило во почетокот да не се почувствува забележлива активност. Единствено биле видливи напорите да се поправи и подготви за работа Женското занаетчиско училиште. Впрочем, во почетокот на учебната 1926 година започнала интензивна работа на „Коло српских сестара,, во Белград. Претседателката на штипското „Коло“, Марија Пуздарлиска пишува: “ Во почетокот на училишната година друштвото започна да развива засилена активност. Женското занаетчиско училиште започна со работа на 26 септември 1925 година. До крајот на 1925 година беа запишани 53, а редовно го посетуваа 45 ученички. За работата на Колото е заинтересиран и самиот град и тоа брои околу 100 члена. Бидејќи има многу деца, една наставничка не е во состојба да ја извршува работата затоа го замоливме министерот за трговија и индустрија да ни одобрат уште една наставничка и при крајот на ноември 1925 година, таа е и назначена. Зградата во која работи Женското занаетчиско училиште е многу мала, поради што на седницата од 15.10.1925 година е донесена одлука да се откупи зградата во која досега е сместена Монополската управа, за 50.000 динари, да се поправи и во неа да се сместат Женското занаетчиско училиште и Колото на српските сестри“.⁴

За да се исплати Домот бил испратен и апел до трговците, фабрикантите, и банкарите да учествуваат со доброволни прилози. Резултатите не изостанале. Набргу биле собрани 25.000 динари. Во извештајот Марија Пуздерлиева ги споменува имињата на сите што испратиле помош, меѓу кои и Големиот жупан

---

³ Извештај на Главниот Одбор на „Коло српских сестара (1926), Календар Вардар, 1926, Белград. 6

⁴ Од извештајот на „Коло на српските сестри,, 1924/25 година. (1925) Печатница на М. Карич. Белград. 101

Добрица Матковиќ. Инаку „Колото на српските сестри,, имало хуманитарен карактер, иако од неговите активности тешко може да се дистанцираат демагошко-пропагандните обележја и сосема јасна цел.Што е можно повеќе да се врши влијание за денационализација на македонскиот народ.Но, и покрај тоа управникот на Одборот на Колото во својата програмска насоченост се раководел од хумани и добротворни цели.Право за вакви размислувања ни дават активностите на Колото за 1925/26 година и неколку наредни години. Меѓу другото во овој временски период Одборот на Колото ги реализирало следните активности: била испратена ученичка во Вишата занаетчиска школа во Белград,за Божиќните празници донирале обувки и облека на сиромашните ученици, а за болните во Воената и Градската болница било испратено пакети со храна и цигари, а била испратена помош и на бегалниците од Грција во Гевгелија. Биле запишани 20 ученички на курс по докаќинство во Штип,се паомагали и при отварањето на килимарското училиште и сл. Колото организирано и словенски бал за кој биле обезбедени 35 костими од најразлични краишта и бил добиен чист приход од 7000 динари. Одборот на Колото соработувал и со Колата од Југославија. Така на пример Одборот од Штип испратил помош на сестринските Кола во Струмица и Дервента. За активноста на штипските сестри пишувале и јавните гласила.Така на пример белградска „Политика,, под наслов „Штипското Коло на штипските сестри облекло 45 ученика“Меѓу другото пишувало,, оваа година Колото се потрудило за Велигден да облече 45 сиромашни ученици и деца.Ова кај родителите поттикнало голема радост и благодарност. Штипската општина поделила и 20 тина чифта облека и кондури на учениците од основните училишта.⁵ За ваквата успешна работа хуманото друштво „Коло на српски сестри“ во Штип добило повеќе признанија,а лично Кралот во форма на помош испратил 3000 динари.

За разлика од Коло на српските сестри,хуманитарното друштво „Кнегиња Зорка,, било формирано подоцна,според формите и содржината на своите активности било,речиси исклучиво со хуманитарен карактер. Друштвото е формирано на 13 .01.1929 година, а од самото основачко собрание е испратена и телеграма до Кралот и семејството во која со возвишеност и реторички зборови се вели“ Со помош на друштвото ќе работиме за човечноста и добрините на овие граѓани и ќе дадеме виден придонес за овој проблем,,⁶. Во истиот број на весникот Политика се наваедени и имињата на раководството и членовите на Одборот и тоа за претседател на Одборот била избрана Драга Маркович,а за потпретседател Даница Милиќиевиќ.Должноста на секретарка на друштвото ја вршела Милунка Николиќ.Управниот одбор го сочинувале следните членови: Пандорка Стаменковиќ,Боса Милованович,Магдалена

⁵ в.Политика (1932) Штипското Коло облекло 45 ученици и деца.бр.8611.Београд.12

⁶ в.Политика(1929) Друштвото Кнегиња Зорка во Штип,бр.7437.Београд,5. Универзитетска Библиотека „Климент Охридски,,.

Танасковиќ, Лепосава Павловиќ, Марија Чворич и други. За илустрација каква била работата на Друштвото „Кнегиња Зорка ќе наведеме дел од содржината на неговите активности хронолошки за повеќе години прикажани во извештајот на Главниот Одбор на друштвото од 1929 до 1931 година.“⁷ Само неколку месеци по основањето, на Ѓурѓовден 1929 година Друштвото собрало храна за 70 сиромашни луѓе, и тоа по иницијатива на Јулијана Марковиќ, која лично собрала 500 динари со што ја зголемила радоста на овие сиромашни луѓе. Во летото истата година од материјалните средства на Друштвото купен е училишен мебел за Детското забавиште во градот, со помош на војската е вграден орман и изработен закачалки. По иницијатива на друштвото „Кнегиња Зорка“ Министерството за Просвета издало согласност во Штип да сеотвори забавиште под покровителство на Главниот одбор. За учителка била поставена Евица Миковиќ, која во септември 1929 година започнала и да работи. Набргу Друштвото добило и свој општествени простории на чие отворање присуствувал и пратеник на Крал Александар. Несомнено дека „Кнегиња Зорка,“ стекнала афирмација и на поширок план. Следејќи ги активностите на ова Друштво може да се констатира дека тие биле фокусирани на давање помош, најчесто парична, на сиромашни, болни или изнемоштени лица или на помош од пошироко значење. Понекогаш се случувало, обично при одбележувње на некој јубилеј, верски празници или дочек на нова година, активноста на Друштвото да има и забавен карактер, но и при овие случаи собирани се прилози во вид на парична помош за Друштвото „Кнегиња Зорка“. Од регистрираните активности, изнесени во извештајот на Второто годишно собрание одржано на 15.2.1933 година може да се констатира дека за разлика од „Коло на српските сестри“ во работата на „Кнегиња Зорка,“ забележлива е доминацијата на хуманитарната, а помалку пропагандната дејност. На ова годишно собрание избрана е нова Управа, со иста претседателка за чија работа се врзани најголемите достигнувања на Друштвото. Од тие причини на Драга Маркович со акламација и е доверена должноста да раководи со „Кнегиња Зорка“. Потпретседателки на потодборот биле избрани Кристина Петровиќ, Боса Миловановиќ, за секретарки Надежда Ѓорѓиќевич и Ратка Парнациевич, а за благајник Јагода Обрадовиќ. Надзорниот одбор го сочинуваат : Кева Поповиќ-потпретседателка, Анастасија Џидровиќ-секретарка, а членови: Олга Лешевич и Сидонија Мурвар. Одборот бил составен од следните членови: Стојка Пуздерлиевич, Вера Сосич, Слава Петровиќ и други,⁸.

Во иста насока и иста содржина „Кнегиња Зорка,“ продолжила со својата интензивна работа и во наредните години, се до оној момент кога почнала Втората светска војна. Со почетокот бил ставен крај и на севкупното денационализаторско дејствување меѓу граѓаните на град Штип.

---

⁷ Споменица, (1934) Друштвото Кнегиња Зорка. Белград. Министерство за Војска и Морнарица. 19.

⁸ Истото, 23.

Од другите хуманитерните друштва кој оствариле позабележителни резултати биле и организацијата на Црвениот Крст и Друштвото на трезвената младина. Организацијата на Црвениот Крст, своите најголеми и најдобри резултати ги релизирала во борбата против најраспространетата болест во тоа време во Штип и штипско-маларијата. На ова поле се постигнале и такви резултати што го привлекле вниманието дури и на светскиот Црвен Крст. Така на пример за сесрдното сестринско ангажирање особено во борбата против маларијата и укажувањето на медицинска сестринска помош на немоќните, слабите и изнемоштени жители на Штип светската Организација на Црвениот Крст од Женева ги одликувала со највисокото свое признание Орденот Флорен Најтингел. Биле одликувани Славјанка Влахчева, Караѓозова и Цвета Хаџи-Ваилева. И друштвото за борба против алкохолизмот наречено Друштво на трезвената младина при Реалната Гимназија во Штип, во сите извештаи за работата на штипската гимназија, особено е потенцирана неговата работа, што сведочи за инвонредно богатата активност на ова друштво.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] В. Политика(1933) од 23 мај до 07 јули.
- [2] Викторовић, Мила (2013). „Слава Кола српских сестара”. <http://www.spc.rs>. Београд: Информативна служба Српске Православне Цркве.
- [3] Извешатај на Главниот Одбор на „Коло српских сестара (1926), Календар Вардар, Белград
- [4] Извештајот на „Коло на српските сестри,, 1924/25 година.(1925) Печатница на М. Карич. Белград.
- [5] Милановић, Јасмина (2014). Димитријевић, Бојан, ур. „Мабел Грујић и Делфа Иванић добротинитељке српског народа”.
- [6] Савић, Јелена (2009). Марјановић, Весна, ур. „Коло српских сестара – одговор елите на женско питање
- [7] Споменица,(1934) Друштвото Кнегиња Зорка. Белград. Министерство за Војска и Морнарица.